

dva hudebníci, tři národy, jeden osud

Petr Veber

dvojrozhovor s Magdalenou Koženou a Simonem Rattlem, kteří zaštilili Rok české hudby a České sny

V Berlíně je krásný jarní den, sedíme u stolu venku před kavárnou, letošní Rok české hudby je skutečností už čtvrtý měsíc – a jeho patroni, Magdalena Kožená a sir Simon Rattle, se uvolněně, ale současně i trochu nevěřicně smějí nad otázkou, kterou určitě dostávají pořád – a která zazněla i teď a hned na počátku. Snad doufali, že nepadne. Ale proč by zrovna v tomto rozhovoru měla být vynechána... Dva mezinárodně působící umělci v jedné rodině – jak to jde v praxi dohromady?

„Víte, tenhle druh otázek přichází v každém interview, tak z toho mám trochu legraci,“ odpovídá nakonec česká pěvkyně poté, co se s manželem se smíchem vzájemně povzbuzovali, kdo odpoví. A zůstává i nadále v rozverně rovině. „Říkávám proto obvykle, že je to pro mě výhodné, protože když se mi nechce některý den zpívat nějakou árii, tak si mohu 'poručit', aby se vynechala.“ Britský šéfdirigent Berlínských filharmoniků ve stejném duchu, ale zároveň i trochu vážněji dodává: „Je to naprosto úžasné...! Rozumíme navzájem tomu, co ten druhý dělá! – Na druhou stranu... občas je trochu stresující, když si společně sedneme s dířů v rukou a uvažujeme, jak zajistit chod rodiny. To je někdy trochu komplikované, ale výhody jsou opravdu nádherné, protože můžeme své životy plánovat společně a funguje to.“

A rodina je vždy na prvním místě? SR: Ano. Podívejte – každý musí dělat kompromisy. Včetně našich dětí. Kdyby je nedělaly, nemohl bych zítra na dva týdny odjet. Ano, není to úplně normální provoz. Na druhou stranu, děti získávají díky tomu současně také naprosto mimořádné věci. A pokoušíme se, aby byly postiženy naší profesí tak málo, jak jen je to možné. Většinou je jeden z nás doma. A pokud jsme doma oba, tím lépe! MK: Mu-

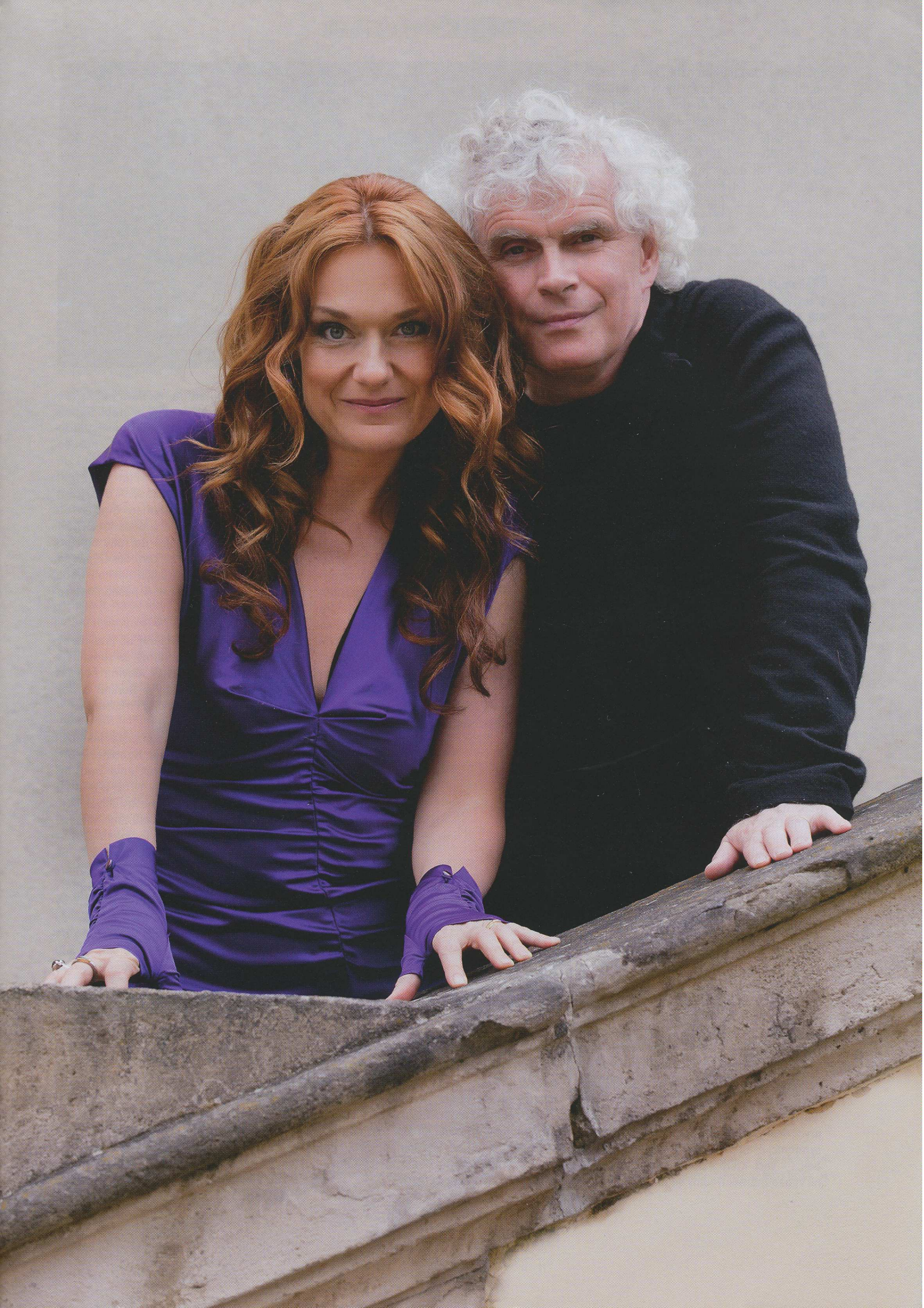
sím říci, že když současnou situaci porovnáme se svými dřívějšími zkušenostmi, je to takhle dokonce lepší. Musíte-li plánovat na několik let dopředu a žijete s někým, kdo to dělat nemusí, může se ve výsledku stávat, že se vidíte dokonce méně, než se vidíme my.

Patrony Roku české hudby a projektu České sny jste společně, ve dvojici. Má to základ a předobraz v reálném životě? SR: Když mě dal osud dohromady s Českou pocházející z Brna, tedy s někým, kdo to má jen za roh k Janáčkově..., je to pro mě naprosto samozřejmost. Když jsem byl ještě dospívající dítě a rozhodl se utratit své kapesné za desky, mohl jsem si dovolit jenom ty ze Supraphonu. Takže první hudba, kterou jsem si koupil, byla česká hudba. A měl jsem ji moc rád. Jako teenager a student jsem se doopravdy zamiloval do Janáčkovy hudby. Když mně bylo asi sedmnáct, setkal jsem se poprvé s operou Příhody lišky Bystroušky. Byla z toho láska. Láska na celý život. A když k tomu připočtu, že jsme o mnoho let později s Magdalenou spolu chodili u Brna po lese, kde se ten příběh měl odehrávat, zdá se mi to celé jako ta nejpřirozenější věc... Normálně nevěřím na osud. Ale tohle je asi jasná výjimka! MK: I já považuji naši společnou podporu Roku české hudby a projektu České sny za cosi naprosto samozřejmého, když máme oba rádi českou hudbu a jsme s ní pořád v kontaktu.

Je česká hudební kultura tak silná, že by mohla být srovnávána s italskou, německou, francouzskou a ruskou, že by mohla být dokonce pátá nejdůležitější, jak kdosi řekl? SR: Myslím že ano. Vy Češi máte nevelký počet skladatelů, ale skladatelů opravdu velkých. Skladatelů, kteří posunuli vnímání hudby. V Leoši Janáčkově máte někoho

tak originálního, že má stěží předchůdce a určitě ne následovníky. Přišel s naprosto novým způsobem spojení hudby a divadla.

Vedle toho ale máme také velký počet ne tak velkých skladatelů. Zejména v osmáctém století... MK: Mysliveček, Voříšek, před nimi už Zelenka... A mnozí další. Ano. SR: Ale budme upřímní – ne každý vnímá, že jsou to skladatelé z vaší země. V době dospívání byl pro mě zrovna právě Zelenka jedním z velkých objevů. Ale nevnímám jsem ho asi jako Čecha... Právě tohle je to středo-evropské mystérium...! (My ovšem máme někdy problém i s Walesem, který se nám zdá být daleko...) V každé zemi existuje v klasické hudbě řada neopěvovaných hrdinů. Ale je jasné, že nic nemohlo vzniknout ve vakuu a že tedy i oni k historii patří. MK: Pátá příčka, to zní velmi lichotivě, ale přiznávám, že jsem o tom takhle nikdy nepřemýšlela. Je nicméně pravda, že jsme malý národ, a když srovnáme, kolik důležitých jmen v porovnání k našemu počtu existuje..., že to je dost dobré. Na druhou stranu – nejsem si úplně jistá, jestli bych třeba právě Myslivečka vnímala nějak výrazně jako českého skladatele. Myslím, že to v jeho době bylo hodně promíchané – a zrovna on je přece neuvěřitelně „italský“. A jiní jsou zase velice „němečtí“. Pro mě opravdu česká hudba začíná asi až o něco později. V romantismu. V předchozí době mnoho až tak moc obzvláště českého v hudbě nenačázím. Snad bych jen mohla být hrdá na to, že vyrůstali někde poblíž míst, kde jsem sama žila. SR: Já bych řekl, že asi naopak někteří lidé v České republice musí považovat za českého skladatele Mahlera. Není to tak? MK: Neřekla bych. Jsme rádi, že se u nás narodil. Ale nepovažujeme ho za českého skladatele. SR: Ale v jeho hudbě je



přítomna řada charakteristik, které k české hudbě odkazují. Je to určitý typ vyprávění. Způsob orchestrace. Kolorování. Tohle jsou věci, kde je podle mého české hudbě blížký. Já to prostě v jeho hudbě cítím. A nejsem proto překvapen, že například Rafael Kubelík byl tak dobrý mahlerovský interpret. A stejně tak, když poslouchám Českou filharmonii, cítím, jak blízko je Mahlerovi naladěna.

Není v české sebereflexi vlastní romantické hudby přítomno přece jen až příliš nacionalismu? MK: Někdy mám trochu problém s texty ve vokálních skladbách z té doby. Ale jinak snad ne. Byli to velcí skladatelé. A existoval problém s dlouhodobou germanizací, s převahou německé kultury – bylo potřeba ukázat, že jsme jiný národ... SR: Co by bylo devatenácté století bez národního citění, bez nacionalismu? Patří to k historii menších národů. Rozumím tomu. Jak v Čechách, tak třeba ve Finsku. Malá země s tak velkou uměleckou podstatou. A na to je třeba být hrdý. Prosím, povstaňte a buďte hrdí. V Británii se někdy politici bojí říci, jak krásná je naše kultura. MK: My jsme někdy takoví, že se bojíme být na něco hrdí. I ta vaše otázka zněla: nejsme příliš nacionalističtí? Někdy je to náš problém, že se nedoceňujeme. Podívejte se na Maďary. I na Slováky. Jsou mnohem sebevědomější. A myslím, že je to správné. Jde o to, být si vědomí toho, co máme, a uchovávat to. Dost mě u nás mrzí, že si důležité věci neudržíme, že všechno rozprodáme. V tomhle opravdu nejsme moc dobří.

Jaké vlastně bylo citění hudby v Británii ve Smetanově době? SR: Po Purcellově smrti nebyl v Anglii žádný skutečně velký skladatel. Až k Edwardu Elgarovi. Do roku 1899, kdy zazněla jeho první opravdu velká kompozice, variace Enigma. Hrál se předtím řada skladeb, ale ne skvělých – někdy milých, někdy i podivných nebo zvláštních, včetně Gilberta a Sullivana, takže se o Anglii hovořilo jako o zemi bez hudby. Dokázali jsme spoustu věcí v průmyslu, měli jsme jiné umělce, ale co bylo se skladateli...? Dnes je situace jiná. V posledních desetiletích se jich už objevila velká skupina. Doháníme ztracený čas. – Ale ve stejné době přijžděli mnozí hudebníci do Británie koncertovat. Včetně Dvořáka. Vezměte Birmingham, město, kde jsem dřív působil, tam měla Dvořákova hudba dokonce premiéry. Takže hudební Anglie, to bylo v devatenáctém století výkonné umění a publikum, ale už méně tvůrci. Ovšem, měli jsme předtím Shakespeara...

Zmiňoval jste Janáčka. Ale o Dvořákově hudbě jste ještě nehovořil... SR: Mám ji čím dál raději. Když opět zavzpomínám na své první desky, byly mezi nimi také Dvořákovy symfonické básně. Zlatý kolovrat, Holoubek... – věci, které v podstatě nebyly v Británii vůbec známé! Nedaly se ani sehnat jejich



foto Ivan Malý/Pražské jaro

partitury. Když pak později začaly vycházet tiskem, brzy jsem je začal dirigovat. Symfonické básně i jeho nádherné tance. Byly pro mě čím dál důležitějšími kompozicemi. Objevoval jsem a zkoumal neznámá zákoutí s mimořádným potěšením.

Máte v Roce české hudby nějaké zvláštní okamžiky týkající se české hudby? SR: Myslím, že nastává čas, aby byl konečně postaven do stejné řady s dalšími velkými autory, tedy doceněn, Josef Suk. Jeho symfonie Asrael je mistrovské dílo, a přitom skandálně neznámé. Dirigoval jsem je jak v Birminghamu, tak na počátku svého působení v Berlíně. A toužím se k téhle partitūře zase vrátit. Bylo by úžasné mít možnost upozornit veřejnost, jak mimořádný autor Suk byl. MK: Teď jsem se hodně věnovala Monteverdimu... U mě se v tomhle roce až tolik věcí české hudby netýká. Navíc se budu v druhé polovině Roku české hudby vě-

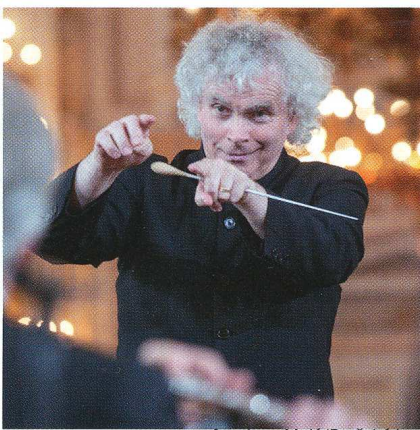


foto Ivan Malý/Pražské jaro

novat spíše miminku, tedy něčemu úplně jinému... Vrátil se k ní v dalších letech... SR: V Německu je dávana výročí obrovská důležitost. Příšerně velká. Jubilea končí na nulu nebo na pětku jsou všudypřítomná. Chudák Mahler, ten měl dvě velká výročí ve dvou po sobě jdoucích letech... Vzpomínám na Bartókovo výročí. Dalších pět let ho pak nikdo nechtěl hrát ani poslouchat. Opravdu už mohou nastávat problémy.

Česká hudební kultura má nová jména mezi interprety, novou silnou generaci. Setkal jste se s některými? Třeba s houslistou Josefem Špačkem? SR: Ano. Jsou to noví sólisté, ale také nová generace dirigentů. Je to impozantní. Můžete být velmi rádi. MK: Já bych zmínila Václava Lukse. A také jsem se nedávno setkala s Adamem Plachetkou ve Vídeňské státní opeře v Mozartově Titovi. Stejně tak je milé dostat do ruky brožuru nějakého festivalu a číst tam česká jména. I když se s některými jejich nositeli třeba neznám, jsem ráda, že se úspěšně dostávají do světa.

S klavíristou Ivo Kahánkem už jste se sešel? SR: Ještě ne, ale máme se setkat. Čekají nás Inkantace, čtvrtý klavírní koncert Bohuslava Martinů. Tady v Berlíně a pak v Praze na Festivalu Rudolfa Firkušného.

A generace legendárních umělců, jako byli Rudolf Firkušný a Rafael Kubelík...? SR: Firkušného jsem slyšel hrát, když jsem byl v Birminghamu, ale nikdy jsme přímo nespolečovali. To byl výjimečný člověk. A je samozřejmě poctou a potěšením vystoupit na festivalu, který nese jeho jméno. Náš orchestr tenhle klavírní koncert od Martinů ještě nehrál a myslím, že hráči budou opravdu překvapeni... Kubelík byl dirigent, který mi změnil život. Slyšel jsem ho, když mi bylo nějakých dvanáct nebo třináct. Přijeli do Liverpoolu se Symfoničným orchestrem Bavorského rozhlasu. Snažil jsem se pak koupit všechny jejich nahrávky, které se daly sehnat. Jejich koncert, který jsem slyšel, byl jedním z nejpůsobivějších a také nejdůležitějších v mém životě. Mimochodem, mám teď docela úzký a přátelský vztah s jeho bývalým orchestrem. A je zajímavé, že je tam dosud cítit jeho někdejší přítomnost. Jeho duch je přítomen. Jako v rodině. A k tomu tam přetrvává vědomí a pocit, že žádné obtíže nemohou stát v cestě snaze hrát hudbu ještě lépe než dosud. Je tam cítit jeho vedení. Jsou to silné okamžiky, protože si pamatují, jak jsem ho jako mladý muzikant obdivoval. Pamatují, jak jsem vnímal, čeho je

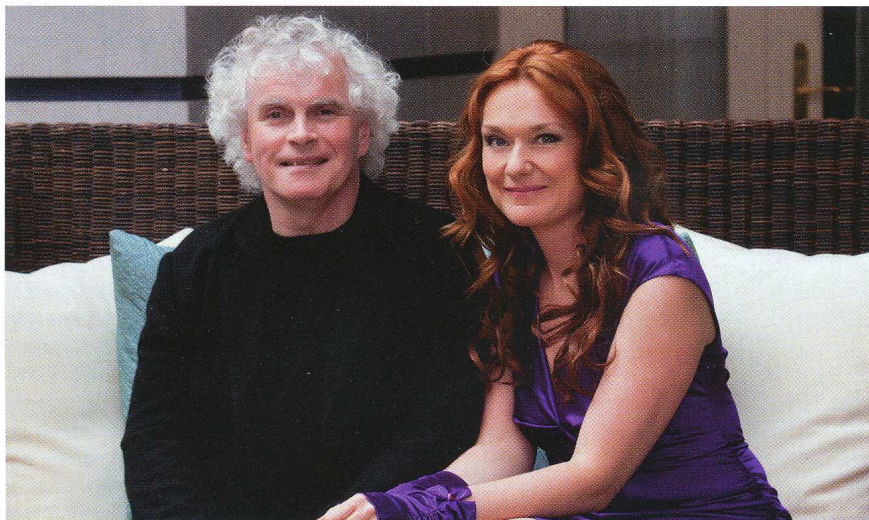


foto Jiří Sláma

schopen dosáhnout – a jak snadno, s jakou lidskou laskavostí a vřelostí. Kubelík byl skutečně jedním z největších dirigentů naší doby.

Maestro, jste patronem projektu České sny. Před vámi to byl s Magdalenou Václav Havel... SR: To je samozřejmě spojeno s velmi silnými pocity. Ale počkejte – tak jako nemohu říci, že jsem dirigent, stejně jako byl přede mnou dirigentem Gustav Mahler, nemohu být v jedné větě s Václavem Havlem. Je to velká čest, ale nemohu připustit myšlenku, že bych snad jako patron nahradil Václava Havla...! To by bylo naprosto nezasloužené... Ano, všichni, kdo jsme Evropané a prožili jsme ty roky, víme, že to byl velký, mimořádně inspirativní člověk, s nímž se pojí stejně mimořádné události. Dokonce je pravděpodobné, že my, kdo jsme nahlíželi na tu dobu zvenčí, si to uvědomujeme ještě víc než vy, lidé v České republice.

Jak vnímáte téma hudba a politika? A jak vidíte prezidenta Havla? SR: Když mi bylo třináct, v osmašedesátém roce, byl jsem v létě kousek od vás – na hudebním kurzu v Rakousku, nedaleko hranic. Asi jsem plně nechápal, co se děje, ale velmi dobře si pamatuji a vzpomínám na reakce dospělých. Byli jsme opravdu blízko, takže to prožívali hodně osobně. Co se dělo později, to jsou silné, opravdu velké příběhy. – Václav Havel činil a učinil velké věci, přestože bych řekl, že byl svým temperamentem, svým založením člověkem ne úplně vhodným pro to, s čím byl konfrontován, co dělal a udělal. To je úžasný příběh, jak tenhle člověk povstal a dělal, co považoval za správné. Těžko hledat nějaké podobné příklady. Snad v našem hudebním světě Kurt Masur, který v lipském Gewandhausu v devětaosmdesátém přestal dirigovat, zastavil koncertní činnost a otevřel si jako fórum pro veřejné debaty. To je také příběh mimořádné odvahy. Lidé zvenčí asi jen tak těžko mohou plně docenit, kolik lidských životů vlastně zachránil. A kolik sám riskoval. Občas mohou být umělci

přece jen impozantní. Ne tak často, ale někdy ano. **MK:** Mně bylo šestnáct, když přišla revoluce. A tak jsem se určitě cítila jako jedna z těch, kdo ji dělali... Ale mnohem později jsem se s Václavem Havlem několikrát setkala. Asi nejkrásnější a nejsilnější vzpomínku mám, když v New Yorku přišel do jedné obyčejné restaurace, v tričku, bez ochranky, naprosto uvolněný. Moc se mi líbilo, že dovedl s úsměvem nahlížet sebe sama. A byl upřímný. I co se týče klasické hudby. On ji vlastně ani neměl nějak v lásce. Řekl mi: nezlujte se, já vlastně nerozumím tomu, co děláte – já dávám přednost jiné hudbě. Byl velmi lidský, moc jsem ho obdivovala. Je smutné, že nás opustil.

Je ještě v Berlíně nějak přítomna atmosféra, která tu panovala před čtvrtstoletím? Koneckonců, sál Filharmonie stojí velmi blízko míst, kudy probíhala berlínská zeď, železná opona. SR: Diriguji nejen Berlínské filharmoniky, tedy v někdejší Západní Berlíně, ale také Staatskapelle, tedy v bývalém východním Berlíně. A rozdíl pořad lze cítit. Uplynula už docela dlouhá doba, ale ještě stále lze vycítit, že tady byl Západ a tam východní Evropa. Mám na mysli tradice, zázemí... Berlín už určitě trochu v něčem na Zeď zapomněl, ale v hlubších sférách nikoli. To bude trvat ještě několik generací. **MK:** U nás v Čechách se lidé snaží spíš zapomenout, ale tady v Berlíně se mi vlastně líbí zdejší trochu jiný přístup. Existuje tu kolem vzpomínek dokonce nostalgický byznys. Jsou tu obchody, kde se prodávají všechny ty umakartové ubrusy a další věci, které jsme taky kdysi mívali běžně doma. Zdá se mi, že udržují tradice, že dokáží přijmout svou minulost. **SR:** Je v tom dokonce přítomen jakýsi ironický humor, který jinak nezbytně k německé charakteristice nepatří.

České sny mají hudbu nabízet mimo metropole. Zdá se vám to být dobrá myšlenka? SR: Naprosto. Považuji takový nápad za skvělý a obdivuji, jak to už v minulých ročnících fungovalo.

Víte o něčem podobném? O Britských snech...? SR: Ne. Kupodivu ne. **MK:** České sny ztělesňují odvážnou a ambiciózní myšlenku, podobnou ideji, která stála u zrodu festivalu Concentus Moraviae – dostat špičkovou hudbu na menší místa, do menších měst a obcí. A to je výborná myšlenka. Ať už proto, že tam žijí lidé, kteří nemohou někam jít cestovat, třeba kvůli svému zdraví. A nebo i proto, že se právě mimo metropole najdou fantastické prostory – kostely, zámky, sály... Někdy i lepší než v těch velkých městech. Navíc mohou přijíždět lidé z měst a objevovat díky hudbě zajímavá místa, pěkné vesnice, mimořádnou architekturu. Jde o komplex šikovných záměrů.

Máte sami nějaký region v Evropě, kam byste se třeba rádi na České sny vypravili, kdyby to šlo? MK: Asi nic konkrétního teď neřeknu. Existuje mnoho krásných míst, kde jsme nebyli. Jen mít čas... A navíc – když pořád pracovně cestujete, jste naopak rád, když pak můžete být také pár dní doma.

Loni na jaře jste uvedli v Praze společně Biblické písně. Je nějaké podobné dílo v české hudbě, které byste takhle mohli nastudovat? SR: ...nějaké být musí... **MK:** ...mělo by být... **SR:** Biblické písně pro mě byly velkým objevem. Trochu se stydím, ale do té doby jsem je znal jen podle názvu. Jejich jednoduchost, melancholie a upřímnost mě úplně dostala. Hrajeme s orchestrem docela dost Mahlera – a je úžasně osvětlující dostat se k hudbě, která je takhle přímočará, která působí tak bezprostředně... **MK:** Dvořákovy Cigánské melodie, které pro orchestr upravil Jiří Teml, jsou sice hudebně jiné, ale vidím je jako stejně důležité. Určitě bych se k nim chtěla vrátit. A také bychom mohli společně nastudovat Vítězslava Nováka... Co mě mrzí na české hudbě, že je v rolích v Janáčkových a dalších operách pro mě – na rozdíl od sopránů a dramatických oborů – tak málo příležitostí. Jenůfu zpívat nemohu... **SR:** Já bych si rád někdy ještě poslechl, jak Magdalena zpívá Juliettu... **MK:** Ano, je to sice role sopránová, tedy mimo můj běžný obor, ale zpívala jsem ji. I tady v Berlíně. Je toho pro mě ale celkově v české hudbě opravdu málo.

Maestro, a neobjevíte se přece jen někdy za pultem českého orchestru? SR: Doufám že ano. Opravdu. Až za čtyři roky ukončím svůj berlínský kontrakt, tak snad bude víc času na hostování. Považoval bych za velké privilegium, kdybych mohl navštívit Českou filharmonii a pracovat s jejím jedinečným zvukem a barvami. A slibuji to už dlouho. Koneckonců, jako dirigent budu v té době ještě pořád dost mladý. Kdekdo chodí po šedesátce do důchodu, ale my dirigenti teprve pořádně začínáme.

A přijel byste dirigovat něco z české hudby? SR: Byl bych divný, kdyby to bylo jinak. ■